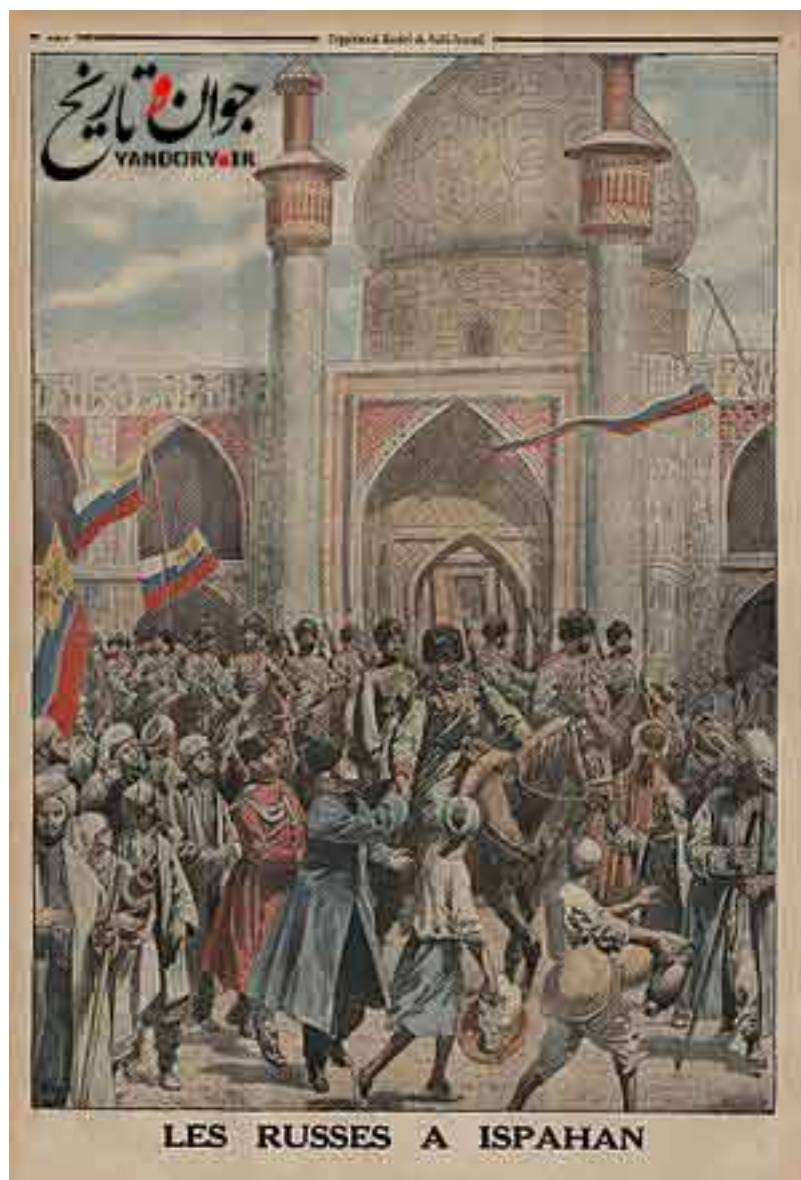

بازی بزرگ چیست؟

۱۶ شهریور ۱۳۹۵ ساعت ۱۰:۵۷

مسئله پیشروی روسیه در آسیای مرکزی و از جمله ایران و افغانستان باعث گردید تا بریتانیا، در سرتاسر قرن نوزدهم، گرفتار این نگرانی و ترس باشد که روسیه بخواهد از فروپاشی سیاسی آسیای اسلامی بهره برداری کند.

جوان و تاریخ- مقالات

یکی از مشخصه های سیاسی قرن نوزدهم، رقابت قدرتهای بزرگ در جهت کسب منافع استعماری بود. در این دوره، آسیای مرکزی از جمله مناطق مهم و استراتژیک بود که مورد توجه دو کشور روسیه و انگلیس قرار گرفت. این دو کشور در سراسر قرن نوزدهم در رقابت با یکدیگر، این گستره جغرافیایی را مورد تجاوز خود قرار دادند و از این جهت بر وضعیت و سرنوشت این منطقه تحت تأثیر گذاشتند که در این نوشته کوتاه به تبیین بیشتر این اصطلاح و علل توجه قدرتهای بزرگ به این منطقه پرداخته میشود:

گفته می شود «برای نخستین بار یک افسر بریتانیایی از «بازی بزرگ» سخن گفت. او یک بازی را بارها اجرا کرد و بطور هولناکی آن بازی را در آسیای مرکزی باخت و در این راه نیز کشته شد. بعدها عبارت بازی بزرگ در نوشته های او یافت شد.»^۱ این اصطلاح بعدها و در قرن نوزدهم به جنگ قدرتهای بزرگ برای یافتن نفوذ، در رمان «کیم» نوشته رودیارد کیپلینگ به کار رفت. در فرهنگ علوم سیاسی، این واژه برای اشاره به رقابت انگلستان و روسیه جهت تسلط بر قفقاز و آسیای مرکزی در قرن نوزدهم میلادی به کار رفته است.^۲

از نظر تاریخی گرچه نمیتوان تاریخ دقیقی را برای آغاز بازی بزرگ تصور کرد، اما بسیاری از محققان، اواسط قرن نوزدهم را نقطه شروع بازی بزرگ میدانند. در این رابطه، سرگیف با تقسیم دورههای بازی بزرگ، سرآغاز اصلی این بازی را سالهای بین ۱۸۸۵-۱۸۷۴ دانسته و معتقد است که این دوره نقطه آغاز بازی بزرگ بوده که در بین سالهای ۱۸۸۵-۱۸۸۴ به اوج میرسد.^۳ با این تفاسیر می توان گفت از حیث تاریخی، پیشروی های دو کشور در آسیای مرکزی و قفقاز در قرن نوزدهم سرآغاز تدریجی بازی بزرگ می باشد.

اهداف روسیه و انگلیس از بازی بزرگ

از نظر سیاسی، بازی بزرگ به تاریخ تلاش روسیه برای حرکت به سمت افغانستان، ایران و سایر کشورهای همسایه، و چگونگی تلاش بریتانیا برای متوقف کردن حضور این کشور در منطقه بازمیگردد. روسیه که بنا به وصیت پتر کبیر، درصدد دستیابی به آبهای گرم خلیج فارس بود، آسیای مرکزی را منطقی مناسبی جهت دستیابی به اهداف خود می پنداشت. همچنین برای روسها این منطقه بعلت اینکه گذرگاه خوبی برای پیشرفت به سوی هندوستان بود اهمیت بالایی داشت.^۴

درواقع این وصیتنامه، شفافترین نشانه را از طرحها و اهداف او و امپراطوری روسیه درباره سرتاسر قلمروهای ایرانی، از پایین دست قفقاز گرفته تا آسیای مرکزی به دست میدهد.^۵ نقطه عطف جهت سیاستهای استعماری و نیز اجرایی کردن وصیت نامه پتر کبیر، در نیمه دوم قرن بیستم پدید آمد. در این دوره روسیه از نظر نظامی، اقتصادی و سیاسی از اروپا عقب ماند. وابستگی فزاینده به سرمایه گذارهای خارجی، انحصار حکومت مطلقه بر قدرت، شکست در جنگ های کریمه با عثمانی در کنار مشکلات دیگر، موقعیت بین المللی این کشور را تحت تأثیر قرار داد. بنابراین، روسیه تصمیم گرفت بخشی از عقب ماندگی خود را با سیاستهای امپریالیستی در آسیای مرکزی و شرق دور که در آن رقابت ساده تر از رقابت با قدرت های اروپایی بود، برطرف سازد.^۶

از این رو «مناطق حائل بین روسیه و هندوستان، از جمله ایران بزرگ و آسیای مرکزی، صحنه رقابت قدرت گردیدند.»^۷ در واقع روسیه در صدد بود با حضور خود در این منطقه، علاوه بر تسلط بر نقاط استراتژیک منطقه، از طریق هندوستان به دیگر رقیب اصلی منطقه یعنی بریتانیا نیز ضربه زده و به قدرت برتر تبدیل گردد.

طرف دوم این بازی یعنی دولت انگلستان، وقتی از اهداف روسیه در این منطقه آگاه شد، در صدد برآمد تا تلاش خود را در آسیای مرکزی به کار اندازد و دیوار دفاعی هند را از ایران به آسیای مرکزی تغییر دهد.^۸ همین موضوع باعث گردید تا توجه این کشور نیز به آسیای مرکزی و کشورهای حائل معطوف گردد.

در واقع به رغم آن که روسیه بارها اعلام کرده بود نیت خصمانه‌ای نسبت به هند ندارد، اما بسیاری معتقد بودند «این تاخت و تازها بخشی از طرحی کلی بود که در نهایت سرتاسر آسیای مرکزی را زیر سلطه تزار درمی‌آورد.» بنابراین از آنجا که مسئله پیشروی روسیه در ایران و آسیای مرکزی برای انگلستان خطری جدی به حساب می‌آمد، انگلیس تصمیم گرفت از کشورهای چون ایران به عنوان کشوری حائل استفاده کند و مانع از پیشروی روسیه به سمت هندوستان گردد بدین ترسیب مسئله شرق یا بازی بزرگ گسترش یافت.^۹

از این رو میتوان گفت مسئله پیشروی روسیه در آسیای مرکزی و از جمله ایران و افغانستان باعث گردید تا بریتانیا، در سرتاسر قرن نوزدهم، گرفتار این نگرانی و ترس باشد که روسیه بخواهد از فروپاشی سیاسی آسیای اسلامی بهره برداری کند. دولت‌های بریتانیایی از پیامدهای حرکت امپراتوری روسیه به سمت جنوب در آسیا نگرانی داشتند. در نیمه اول این قرن، کانون نگرانی استراتژیک، قسطنطنیه بود. بعداً، ارتش‌های تزاری به آسیای مرکزی هجوم آوردند، توجه خود را به سمت ایران، به افغانستان و به گذرگاه‌های کوهستانی هیمالیا معطوف داشتند.^{۱۰}

در واقع آنچه که بر اهمیت این منطقه برای انگلستان می‌افزود، ترس از تسلط و نفوذ روسیه بر هندوستان بود. هند که از مستعمرات انگلیس بود، به دلیل برخورداری از ثروت فراوان، اهمیت زیادی برای این کشور داشت. از این رو منافع استعماری و استراتژیک دو کشور در آسیای مرکزی و قفقاز در قرن نوزدهم منجر به شکل‌گیری رقابت جهت تسلط بر آسیا گردید و اقتصاد، سیاست و تمامیت ارضی کشورهای این منطقه را تحت تأثیر قرار داد. این بازی تا اوایل قرن نوزدهم یعنی سال ۱۹۰۷ ادامه داشت تا اینکه در این سال دو کشور به دلیل تغییر توازن قدرت بین المللی، به یکدیگر نزدیک گشته و با تقسیم ایران به دو منطقه نفوذ، به این بازی پایان دادند.

پی نوشتها:

۱) [David Fromkin](#) "The Great Game in Asia", foreign affairs, published by the council on foreign (۱۹۸۰)

۲- علی آقابخشی و مینو افشاری راد. فرهنگ علوم سیاسی، ص: ۲۷۸.

۳ Evgeny Sergeev, (۲۰۱۳) The Great Game, ۱۸۵۶-۱۹۰۷: Russo-British Relations in Central and East Asia, Baltimore, , John Hopkins University Press, p:۲۰۹-۲۱۰.

۴- مرتضی نورایی؛ نقش کارگزاریهای داخلی وزارت امور خارجه در روابط ایران و بریتانیا(۱۹۲۸-۱۸۹۰م)؛ تهران: مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی، ۱۳۸۶، ص: ۴۴.

۵- عمران راستی؛ «میراث خراسان بزرگ از رقابت ژئوپلیتیکی بازی بزرگ» مطالعات فرهنگ اجتماعی خراسان، شماره ۱۹، ۱۳۹۰، ص: ۳۸.

۶-النا آندری یوا؛ روسیه و ایران در بازی بزرگ: سفرنامه ها و شرق گرایی، ترجمه دکتر الهه کولایی و محمد کاظم شجاعی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۸، ص: ۵-۶.

۷- دره میرحیدر و عمران راستی؛ «رقابتهای ژئوپلیتیکی تأثیرگذار بر ضلع جنوب شرقی ایران بزرگ و عملکرد حکومت قاجار» پژوهشهای جغرافیای انسانی، شماره ۸۰، ۱۳۹۰، ص: ۲۲.

۸- عبدالرضا سالار بهزادی، بلوچستان در سالهای ۱۳۰۷ تا ۱۳۷۷ قمری. تهران: بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار، ۱۳۷۲، ص: ۱۷۲.

۹- جان فوران؛ مقاومت شکننده: تاریخ تحولات اجتماعی ایران، ترجمه‌ی احمد تدین، تهران، انتشارات رسا، ۱۳۸۰، ص: ۲۷۲-۲۷۳.

۱۰-Framkin, ibid

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۲۱۱۳۱/چيست-بزرگ-بازي/>